

Кулахметова М. С.¹

¹*Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар, Қазақстан*

АҒЫЛШЫН ТІЛІНІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ АСПЕКТІЛЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ ЕРЕКШІЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Лингвомәдениеттану сипатындағы жалпы гуманитарлық білімді меңгеру табиғатта интегративті, күрделі, жоғары тәртіпке негізделген шет тілді мәдениетті табысты меңгеруге үлкен әсер етеді. Шет тілі білімінің төрт аспектісі бар, олардың әрқайсысы ерекше. Шет тілі мәдениетін интегративті меңгеру төрт шеберлікке негізделген: танымдық аспект, яғни берілген шетел мәдениетін туған-туыстарымен диалогта қолдана білу; сөйлеу әрекетінің барлық түрлері арқылы қарым-қатынас жасай білу, дамытушылық және тәрбиелік аспектілерді қамтитын оқу аспектісі. Шетел тілін меңгерудің интегративті қабілеті, яғни лингвоелтанулық білім жалпы гуманитарлық білімді, дағдылар мен қабілеттерді, мәдениет диалогына дайындықты, адамның эмоциялық-сезімтал және интеллектуалдық саласын қамтиды. Бұл жалпыадамзаттық деңгей. Бұл мақалада ағылшын тілінің лингвомәдени бірліктерінің лингводидактикалық ерекшеліктері қарастырылады.

Түйін сөздер: лингвомәдениеттану, лингводидактика, шет тілі мәдениеті, лингвоелтану, тіл үйрету

Kulakhmetova M.¹

¹*Pavlodar Pedagogical University,
Pavlodar, Kazakhstan*

LINGUODIDACTIC FEATURES OF TEACHING LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS OF THE ENGLISH LANGUAGE

Abstract

Possession of general humanitarian knowledge of a linguistic and cultural nature has a huge impact on the successful possession of a foreign language culture, which is based on a skill that is complex, high-ordered, and integrative in nature. Foreign language education has four aspects each of which is specific. The integrative ability to master a foreign language culture is based on four skills: the cognitive aspect that is the ability to use the assigned foreign culture in its dialogue with the native; the educational aspect, which contains the ability to communicate through all types of speech activity, developing and educational aspects. Integrative ability to own a foreign language culture, that is, linguistic and cultural knowledge includes General humanitarian knowledge, skills, abilities, and readiness for a dialogue of cultures, emotional, sensory and intellectual sphere of a person. This is a universal skill. This article discusses the linguodidactic features of teaching linguistic and cultural units of the English language.

Key words: linguoculture, linguodidactics, foreign language culture, linguistic and cultural studies, foreign language teaching

Кулахметова М. С.¹

¹*Павлодарский педагогический университет,
Павлодар, Казахстан*

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫХ АСПЕКТОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Владение общегуманитарными знаниями лингвокультурологического характера имеет огромное влияние на успешное владение иноязычной культурой, которое основано на умении, сложном, высокого порядка, интегративном по природе. Иноязычное образование имеет четыре аспекта, каждый из которых специфичен. Интегративное умение владеть иноязычной культурой основано на четырёх умениях: познавательный аспект, то есть умение использовать присвоенную иностранную культуру в её диалоге с родным; учебный аспект, содержащий умение общаться посредством всех видов речевой деятельности, развивающий и воспитательный аспекты. Интегративное умение владеть иноязычной культурой, то есть лингвострановедческое знание включает в себя общегуманитарные знания, и навыки, и способности, и готовности к диалогу культур, эмоционально-чувственную и интеллектуальную сферу человека. Это умение общечеловеческого уровня. В

данной статье рассматриваются лингводидактические особенности обучения лингвокультурологическим единицам английского языка.

Ключевые слова: лингвокультурология, лингводидактика, иноязычная культура, лингвострановедение, обучение иностранному языку

Кіріспе. Балалықтан ересек кезеңге өту – бұл адамның екінші рет туылуымен тең. Психологтардың пайымдауына, егер дамудың бұл кезеңінде оқушы мәжбүрлі әрекет етіп, белгілі бір жағдайларға байланысты танымдық белсенділігі жоқ салаларда жұмыс жасаса, онда бала енжар болып қалады, оның денесінде және тұлғасында қызықсыз материалды қабылдауға қарсы күш пайда болып стресс қаупі артады. Адамның қызметі әр түрлі болғандықтан адамдардың қызығушылықтары да әр түрлі. Қызығушылықтың түрлі жіктелулері бар. Ол мазмұны мен бағыты бойынша материалдық, қоғамдық-саяси, кәсіптік, танымдық, эстетикалық, оқу, спорттық және тағы басқалары болып бөлінеді. Қызығушылық тікелей және жанама болып ажыратылады. Тиімділік тұрғысынан қызығушылықты пассивті және белсенді деп бөлуге болады. Көлемі бойынша – кең және тар. Тереңдігі – үстірт және терең, тұрақты және тұрақсыз. Қызығушылық оқу және оқудан тыс болуы мүмкін. Шет тілдерін оқуда оқушының лингвоелтанымдық (лингвострановедческий) мәтіндерін қабылдауда ынталандыру саласын зерттеу барысында лингвоелтанушылық қызығушылыққа назар аударылады, онда зерттелетін ел тілінің болмысының әртүрлі салалары, сонымен қатар ағылшын тіліндегі мәдениеттің маңызды тарихи құбылыстары, осы шет тілінің көрінісі көрінеді. Елтанушылық қызығушылықтар ана тілі мен шет тілі арқылы жүзеге асуы мүмкін. Соңғы жағдайда, біздің ойымызша, лингвоелтанушылық қызығушылық туралы айту заңды. Елтанымдық және лингвоелтанушылық қызығушылық – бұл жасөспірімдердің өзін-өзі көрсету құралы, қызығушылық бойынша бейресми топтарын қалыптастыру факторларының бірі. Қызығушылықпен бірге әдетте, оқушылардың танымдық белсенділігінің артуы және жасөспірімнің жеке басының дамуын ынталандыру қатар жүреді. Қызығушылықтың аталмыш тобын зерттеу балалардың танымдық қажеттіліктерін өзгертудің жаңа бағыттары мен кейбір тенденцияларын анықтауға көмектеседі. Сондықтан, оқу процесі барысында оқулықты бейімдеу қажеттілігімен туындаған бірқатар мәселелерді шешу, сонымен қатар тұрақты мотивацияны қалыптастыра отырып, оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін әртүрлі оқу материалдарының кең спектрін қолдану қажет. Сонымен, шет тілдерін оқытудағы мәдени бағыт жалпы білім беру және білім беру мақсаттарын ғана емес, сонымен қатар практикалық мақсаттарды да жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. Бұл “Шет тілі” пәнінің ерекшелігін көрсетеді. Осыған байланысты оқушыларға сүйсіне оқуға, қойылған міндеттерге шығармашылық шешім табуға және жұмыс нәтижелерін көруге мүмкіндік беретін жағдай жасау өте маңызды. Өйткені, бұл оқу үдерісін сәтті жүргізудің кілті.

Әдістеме. Қазіргі кезеңде шет тілін үйрену – басқа мәдениетті түсінудің, одан бөтенсуден арылу жолы. Гуманитарлық компонент шет тілін оқытудың сөзсіз құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені ол бір елдің материалдық және рухани мәдениетінің жетістіктері туралы жалпы гуманитарлық білімді, сондай-ақ аймақтық географиялық сипаттағы ақпаратты, яғни география, тарих, мемлекеттік құрылым, ғылыми жетістіктер және зерттелетін елдің танымал тұлғалары туралы ақпарат. Лингвоелтану сипатындағы жалпы гуманитарлық білімге ие болу күрделі, жоғары тәртіпті, интегративті қабілетке негізделген шет тілі мәдениетін табысты меңгеруге өте маңызды. Шет тілінде білім берудің төрт аспектісі бар, олардың әрқайсысы ерекше (ОМББС, УОБ, 2017). Шет тілі мәдениетін игерудің интегративті қабілеті төрт дағдыға негізделеді: танымдық аспект, яғни берілген шетел мәдениетін ана тілімен диалогта қолдану мүмкіндігі; сөйлеу әрекетінің барлық түрлері, дамытушы және тәрбиелік аспектілері бойынша қарым-қатынас жасау қабілетін қамтитын тәрбиелік аспект. Шет тілді мәдениетті игерудің интегративті қабілетіне, яғни лингвоелтанымдық білімге жалпы гуманитарлық білім, дағдылар мен қабілеттер, мәдениеттер диалогына дайындығы, адамның эмоционалды-сезімдік және интеллектуалды саласы кіреді. Бұл жалпыадамзаттық деңгейдегі қабілет. Негізгі қабілеттер өзара байланысты және өзара тәуелді. Төрт негізгі қабілетті сәтті игеру үшін келесі құралдар жүйесі қажет мәтіндер, жаттығулар, сөйлеу, сөздер, грамматика, жағдаяттар, яғни білім беру әлеуетін қамтамасыз ететін компоненттер немесе құралдар.

Пікірталас. Тілдік компонентті қолдану – бұл кезеңде оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастырудың міндетті шарты болып табылады. Бұл сөйлеу және ойлау белсенділігінің ерекшеліктеріне, оқушылардың психологиялық ерекшеліктеріне байланысты. Елдердің мәдениетін олар сөйлейтін тілде білу олардың дүниетанымын айтарлықтай кеңейтеді, тек ақыл-ой ғана емес, сонымен бірге рухани дамуына да ықпал етеді.

Шет тілін оқытуда лингвомәдени тәсілдің келесі формалары қолданылады:

- 1) түпнұсқа материалдарды пайдалану (фильмдер, видео және аудио жазбалар, теледидарлар, газет-журналдар, мейрамхана мәзірлері, туристік брошюралар және т.б.);
- 2) мақал-мәтелдерді, оқылатын тілдің әдебиетін қолдану;
- 3) Рөлдік ойындар (белгілі бір елдің мәдениетіне нақты жақын және нақты сипаттағы диалогтық жағдайлар – мейрамханада, пошта бөлімшесінде, дүкенде, кеште, әуежайда және т.б.);
- 4) электронды пошта, чат, форум арқылы хат алмасу; байланыстың керемет тәсілі – Skype арқылы байланыс және т.б.;
- 5) лингвомәдени тапсырмаларды шешу (шетелдік адам қалай жауап берер еді);

6) Ана тілінде сөйлейтін шетелдік адам шақыруы (шетелдік студенттер, иммигранттар, шетелде тұратын таныстар және т.б.);

7) Кестелерді, диаграммаларды, кластерлерді және басқа тірек материалдарды кеңінен қолдану (төменде “Үйлену тойы және әдет-ғұрпы” тақырыбын зерттеуге арналған кластердің үлгісі келтірілген).

Даму психологиясы саласындағы зерттеулерге сәйкес, орта сынып оқушыларына қарағанда жоғары сынып оқушыларының ойлау қабілеті жетілген. Жетінші сыныптар мен сегізінші сынып оқушылары белгілі құбылыстардың себебін білгісі келеді, олар бұрынғыдай бәрін сеніммен қабылдауға бейім емес. Алайда сөйлеу дағдыларын дамыту әдіснамасында бір жағынан кейбір психологиялық факторлармен, екінші жағынан тілді оқытудың осы кезеңінің әдіснамалық ерекшеліктерімен байланысты жаңалығы да бар. Диалогтік сөйлеуді меңгеру деңгейі негізінен сапалы дамуға, яғни әр түрлі қайталанатын репликаларды қолдануға байланысты жоғарылайды. Оқушылар қазір 3-4 фразадан тұратын сөйлемдермен алмасады; бұл тақырыпқа жеке көзқарас білдіруге, өз ойларыңызды, сезімдеріңізді білдіруге мүмкіндік береді. Жетінші сынып оқушыларының монологтық сөздерінің көлемі шамалы ұлғаюы мүмкін, олардың сөйлеуі мағыналы бола бастайды. Жоғары сыныпта ауызша сөйлеуді жақсартуға қажетті жеке типтік тіркестер, лексика, грамматика зерттеледі. Ағылшын тілі материалы оқушылардың диалогтық сөйлеуін кеңейту үшін негіз болып табылатын ауыспалы және дайын сөйлемдерге ерекше назар аударуы керек. Олар жанама сөйлеуді ара-тұра қолдана отырып сөйлеуді байытады:

He said he would come. I knew he would agree.

Модальды тіркестер мен сөйлемдер сыпайы сипатқа ие:

I think so. I hope so. I have no idea/ I wonder when they will come.

Мен солай ойлаймын. Мен солай деп үміттенемін. Менде ешқандай түсінік жоқ / қашан келетіндігі таңғалдырады.

Грамматикалық тақырып ретінде жанама сөйлеу жетінші сыныптың курсына кірмейді, өйткені бұл оқушыларды объективті себептерге байланысты ауыз-екі тілде еркін қолдана алмайтын көптеген жаңа шақтармен таныстыру қажет болатын еді. Алайда, жанама сөйлемі бар кейбір сөйлемдерді типтік тіркестер ретінде қабылдауға болады.

Орта сыныпта оқуға қажетті пассивті сөздік қорын кеңейту басталады. Қолданыстағы түбір сөздер оларға -ly жұрнақтары қосылу арқылы жасалған үстеулерді түсінуге мүмкіндік береді. Оқушылар оқу барысында мағынасы жағынан орыс тіліне ұқсас және ұлтаралық сөздерді түсінеді: international, plan.

Грамматикаға келетін болсақ, орта сыныпта ауыз-екі сөйлеуге қажет материалды оқып бітірген жөн. Бұрын лексикалық тұрғыдан зерттелген кейбір құбылыстар жүйеленген, өйткені бір жағынан оқушыларда аналогия мен жалпылау жасауға жеткілікті грамматикалық материал бар. Екінші жағынан, кейбір күрделі грамматикалық құбылыстарды олар бұрын түсіне алмайтындарын түсіндіруге болады, өйткені көптеген ұғымдар оларға ана тілінің курсынан әлі беймәлім еді.

Тілдік материалдың едәуір кеңеюі – лексика, грамматика, стандартты тіркестер ауызша сөйлеу және оқу дағдыларын дамытуға жаңа жолдар ашады, ал жетінші сынып оқушыларының сөйлеуі табиғи, еркін және егжей-тегжейлі, тақырып бойынша әр түрлі, ал оқу байыпты, ақпараттық және қызықты болады. Алайда, тілдік материал көлемінің ұлғаюы сөйлеудің репродуктивті және рецептивті аспектілеріне қатысты айтарлықтай қиындықтарға әкеледі. Материалдардың жинақталуына “... ұмытып кету және араласу кіреді, бұл оқушылардың сөйлеу барысында үнемі қолдануды қажет ететін лексикалық және грамматикалық материалды игеруінде көрінеді” (Е.М.Верещагин, 1990). Сөйлеуді естіп және оқығанда материал көлемінің ұлғаюынан туындаған қиындықтар басқа қырынан көрінеді. Осылайша, танымайтын немесе дұрыс танылмаған, сонымен қатар жалған түсінілген сөз мағынаның бұрмалануына, естілген немесе оқылған нәрсені толығымен түсінбеуге әкеледі. Танылмаған грамматикалық құбылыс немесе әдеттегі тіркестер түсінікті толығымен бұрмалауы мүмкін. Мысалы, I want you to read me this book «Мен, сен маған осы кітапты оқып бергеніңді қалаймын» дегеннің орнына «Мен сізге осы кітапты оқып бергім келеді» деп кейбір оқушылар аударуы мүмкін.

Осылайша, материалдың жинақталуы, бір жағынан, сөйлеуді дамытуға көбірек мүмкіндіктер береді, екінші жағынан жаңа қиындықтар туғызады. Эксперименттік оқулықтармен жұмыс нәтижелері оқу процесінде аударманы оқу мен жазуға енгізер алдында лексика, грамматика және стандартты тіркестерді ауызша өңдеудің артықшылығын көрсетті. Алайда, оқытудың алдыңғы сатысымен салыстырғанда, ауызша аударманың материалға қатысты маңызды белгілері бар. Ең алдымен, барлық материалдар оқушылар оқуға кіріспес бұрын ауызша өңделмейді. Бұл, біріншіден, оқу мен ауызша сөйлеу үлкен роль ойнайтын лексиканың бір бөлігін оқушылар болжау алуына байланысты. Мұны істеуге болады, өйткені жетінші сынып оқушылары қазірдің өзінде сөз құру элементтерін үйреніп жатыр. Мысалы жеке сөздердің мағынасын табуға көмектесетін ана тілі мен үйренетін тілде ортақ тамыры бар сөздер өте көп мөлшерде кездеседі. Осылайша, кейбір сөздермен және тіпті тіркестермен оқушыларға алдымен оқу кезінде кездеседі, қажет болған жағдайда ғана бұл элементтер ауызша сөйлеуге арналған жаттығуларға енгізіледі.

Екіншіден, оқушылар оқу техникасын меңгерген кезде, барлық сөздік қорларды тек ауызша енгізу тиімсіз, бұл оқушыны визуалды жад сияқты маңызды тіректен айырады. Эксперименттік оқулықтардағы тәжірибе көрсеткендей, оқушылар бір мезгілде оның графикалық кескінін естіп-көргенде сөзді тезірек және орнықты меңгереді. Оқу тәсілдерінің міндеті жетінші сынып оқушыларына “...таныс емес сөздері аз, бірақ таныс тілдік материалдар негізінде құрылған мәтіндерден ақпарат алуға” үйрету болып табылады (В.Г.Костомаров, 2013).

Мәтінді оқып, түсінуге үйрету кезінде белгілі бір сипаттамаларға негізделген шет тілінің белгілі бір заңдылығын танып, оны ана тілінің тиісті заңдылығына байланыстырудың маңызы зор. Дифференциаланған жаттығулар осы белгілерді байқауға көмектеседі. Сонымен, омонимия, конверсия ағылшын тіліне тән болып табылады. Белгілер арқылы тану үшін формасымен ұқсас екі сөздерді немесе грамматикалық құбылыстарды салыстырған ыңғайлы, оқушылар қандай деректерге негізделе ұқсас формаларды бір-бірінен ажырата алатындығын көрсетуі керек.

Мысалы, оқушыларға ерекшеленген сөздермен келесі сөйлемдер берілген:

1) It began to snow and rain together. The collective farmers were afraid of the snow and the cold rain.

2) I hope our friends will find us. We must not lose hope.

3) It is beginning to rain. The most difficult part of the story is the beginning.

4) He always takes off his school suit when he comes home. Take that cup away! You may break it. He took everything out of the bag, but he couldn't find his pen тағысын тағы.

Таңдалған сөздерді салыстыру, қажетті белгілерді табу, ана тілінің сәйкес мағынасымен байланыстыру сияқты аналитикалық жұмыс зейінмен оқуға, байқампаздыққа, танымдық белсенділікке үйретеді және оқушылардың ой-өрісі дамиды. Оқушылар мәтінді түсіну керек болғандықтан, түсінуді тексеруге арналған жаттығулар осы ерекшелікті ескере отырып таңдалуы керек. Мәтінге қатысты сұрақтар сияқты жұмыс түрі мектепте кеңінен қолданылады. Алайда, кез-келген сұрақ мақсатқа сәйкес келмейтінін есте ұстаған жөн. Аса маңызды емес фактілер мен егжей-тегжейлерді қозғайтын сұрақтар кейде жауапсыз қалуы мүмкін, өйткені оқушылар мәтінді түсінбегендіктен емес, оларды ұмытып кеткендіктен, оқиға үшін маңызды емес фактіні ескермеген. Екінші жағынан, «иә» және «жоқ» біржақты жауаптарды қажет ететін сұрақтар сенімсіз болып табылады. Оқушылар оларға жиі кездейсоқ жауап береді, мәтінді түсінудің бұл әдісі тиімсіз. Оқылған нәрсені түсінуге мүмкіндік беретін сұрақтар әңгіме жазу қисыны үшін негізгі фактілерге қатысты болуы керек және мүмкін болған жағдайда жауапта кездейсоқтықты болдырмауы керек.

Оқудан түсінгеніңізді тексеретін басқа жаттығуларға мәтін мазмұны бойынша дұрыс және қате берілген сөйлемдер кіруі мүмкін. Дұрыс сөйлемдерден гөрі бұрыс сөйлемдер мен мазмұнына сәйкес емес сөйлемдер көп болуы тиіс. Бұндай қатынас кездейсоқтықты минимумға дейін төмендетеді. Жаттығу барысында оқушылар мұғалімнің айтқан сөйлемінің дұрыс (яғни мәтіннің мазмұнына сәйкес келетіндігін) немесе дұрыс емес (мәтін мазмұнына сәйкес келмейтінін) көрсетуі керек. Егер сөйлем дұрыс болмаса, оқушы оны оқу мазмұнына сәйкес етіп түзетуі керек.

Оқылған нәрсені түсінуге сынақтан өткізуге болатын келесі жаттығу әлдеқайда қиын, бірақ оқушылардың оқу барысында алған түсіну деңгейінің толық көрінісін береді. Ол мәтіннің мазмұнына сәйкес келетін сөйлемдер тобын білдіреді (әр топта кемінде үш сөйлем болуы керек). Сюжеттің негізгі мазмұнын көрсететін бірнеше топтар болуы керек. Мұғалім тақтаға сөйлемдер топтарын жазады, оқушылар әңгіме мазмұнына сәйкес топтағы сөйлемдерді атайды. Сауалнама әлсіз оқушылардан басталуы керек. Кішкентай үзіндіні дауыстап оқу (төрт-бес жолдан аспауы керек) оқылған нәрсені түсіну немесе түсінбеу туралы дәлелдейді. Егер оқушы оқу барысында семантикалық топтарға дұрыс бөлінсе, сөздерге дұрыс екпіндер қойса, онда ол оқығанын түсінетіні анық. Мұғалім айтқан фактіні растайтын немесе жоққа шығаратын мәтіннен сөйлемдерді жылдам табу оқығанның түсінгенін анықтауға көмектеседі (Jeremy Harmer, 2001).

Оқылған мәтіннің жоспарын құру да мәтінді түсінгенді анықтаудың бір тәсілі. Бұл жағдайда барлығы өз бетінше жұмыс істеуі үшін сыныпқа сабақ кезінде жоспар құруды ұсыну тиімді. Сыныпқа дайын жоспарды мәтіндегі оқиғаның дамуы бойынша орналастыруды ұсынуға болады.

Егер контекст сөздің мағынасын, сөз түріндегі ұқсастықты және оның ана тіліндегі сөздермен ұқсастығын, белгілі түбірсіз бен сөзжасамдық элементтерге сүйенуге мүмкіндік бар болған жағдайда бейтаныс сөздерді түсінуге үйрету керек. Оқулық сөздігін қолдануда жүйелі жаттығуды бастау қажет, өйткені барлық оқушылар бейтаныс сөздердің мағынасын дұрыс таба алатынына толық сенімді бола алмайды. Мәтіндерде оқушылар бұрын кездескен сөздер болса да ұмытылып қалған сөздер де болады. Бұл өте көп уақытты талап ететін және қиын жұмыс, бірақ оны біртіндеп бастау керек. Осы аталған сипаттамалар негізгі жаттығулардың түрлерін дамытуға мүмкіндік берді. Сөздіктен оқу әлі жаттығудың осы кезеңінің міндеті емес болғандықтан, төменде қарастырылатын барлық жаттығулар тікелей оқылатын нәрсені түсіну қабілетін дамытуға арналған.

Бұл жұмыс сабақта да, үйде де орындалады. Әрине, оқу техникасын жетілдіретін, оқу барысында бөліп талдауды, бейтаныс сөздердің мағынасын болжай білу, тіл құбылыстарын тану, оқуды түсінуді бақылауға байланысты жаттығулар барлық сабақтарда тікелей сабақ барысында орындалады. Алайда, толығымен оқу процесін үй тапсырмасына қалдыру асығыстық болар еді. Оқулықтың кейбір мәтіндерін мұғалім оқу процесінің қалай жүріп жатқанын, мектеп оқушыларының алған дағдыларын қалай қолданатынын және оларды не қиындататындығын қадағалап отыруы үшін сыныпта оқылуы керек. Егер бұл сыныптағы оқушылар «өздеріне» оқып отырса, бұған қол жеткізіледі. Олар мәтіннің мағынасын түсінуге кедергі болатын қиындықтарға тап болады (бір сөз немесе грамматикалық құбылыс немесе әдеттегі тіркестердің ерекше үйлесімі) олар бірден қолдарын көтеріп, мұғаліммен бірге олардың себептерін анықтайды.

Оқулық пен қосымша оқуға арналған барлық кітаптардың көпшілігі үйде оқылуы керек, өйткені бір жағынан сыныпта ұзақ мәтіндерді оқу көп уақытты қажет етеді, ал екінші жағынан, жетінші сынып оқушылары үйде оқуға дайын.

Оқудағы лингвистикалық және семантикалық жорамалдардың дамуы соңғы сатыда оқуды оқытудағы ерекше және өте маңызды міндет. Осы мақсатта осындай болжам жасау үшін арнайы лексикалық жаттығулар да қолданылады.

Мұндай оқу кезіндегі мәтіндерге берілген тапсырмалар аз және бақылау үшін оқушылар жылдам бір реттік оқу арқылы жаңа нәрсені меңгергендігін тексеру. Ол үшін келесі әрекеттер қолданылады: мәтіннің негізгі мазмұнын бөліп көрсету, мәтінді түсіндіру және оның мазмұнын оқушылар бағалау. Тапсырманы алдымен дайындығы аз оқушыларға ұсыну ұсынылады, олардың тұжырымдамаларын дайындалған оқушылар толықтырады және кеңейтеді, бұл дайындығы аз оқушылардың мағынасын жақсырақ қамтуға ықпал етеді. Білім, әсіресе оқудың бұл түрінің бастапқы кезеңінде мәтіннің мазмұнына сәйкес дұрыс тұжырым таңдаудан тұруы мүмкін. Жалпы мазмұнды оқумен оқу қажетті мазмұнды немесе қызықты ақпаратты іздеумен толықтырылып, мәтіннің мазмұнын тақырыптар бойынша алдын-ала (алдын-ала болжау) және мәтіннің жеке абзацтарын іріктеп оқу арқылы алады.

Бұл оқылым газетпен жұмыс жасауда ерекше маңызға ие, онда мақаланың бастапқы тармақтарында мақаланың қалған бөлігінде егжей-тегжейлі айтылған негізгі идея бар. Көбінесе бұл бастапқы абзацтар газетте арнайы шрифтпен ерекшеленеді.

Мұндай оқу сабақта тек мұғалімнің басшылығымен және жетекшілігімен жүзеге асырылады. Оқу кезінде оқушылар сөздікті пайдаланбайды, өздерінің сөздік қорына, сонымен қатар семантикалық болжамға сүйенеді. Тәрбие жұмысы мақаланың тақырыбын немесе абзацын оқығаннан кейін оқушылар хабарлама тақырыбын және саяси, публицистикалық немесе ғылыми сипаттағы мәтіннің мазмұнын болжауы керек. Мұнда оқушылар мақаланың мазмұнына қатысты әртүрлі нұсқаларды ұсына алады, ал мұғалім барлық нұсқаларды тыңдап болғаннан кейін ең дұрыс және сәтті екенін анықтап, оқушыларға оның осы нұсқаны не үшін таңдағанын түсіндіруі керек.

Бейтаныс сөздердің мағынасын болжауға үйрену жеке сөйлемдер бойынша жүргізіледі. Егер бұл аффикстер көмегімен жасалған сөздер болса, онда салыстыру үшін жаттығулар жасау пайдалы. Бұл жағдайда оқушылар түбір сөзімен сөйлемді оқиды, содан кейін бірден бірнеше түбірден әр түрлі аффикстердің көмегімен жасалған сөздер бар. Оқушыларға ана тіліндегі сөздермен формасы мен мағынасы ұқсас сөздерді түсінуді үйрену үшін оқып, түсінуі керек бірнеше сөйлем берудің қажеті жоқ. Cafe, hospital, professor және т.б. сияқты сөздер үшін, тіпті толық сөйлемдер әрдайым қажет емес, мектеп оқушылары олардың мағынасын оңай таба алады, ал олар оқшауланған жағдайда, ағылшын тілінде бейтаныс сөздің жанына оның транскрипциясын беру керек. Сөздерді контексте түсіну берілген сөздің мағынасын нақты көрсету үшін белгілі бір сөйлемдердің санын талап етеді. Кейде контекст арқылы ақылға қонымды болжам жасайтын жаттығулар берілген сөзді шет тілінде түсіндірумен ауыстырылады. Жаттығулардың осы екі түрін анықтау қателік болар еді, өйткені олар өздеріне әртүрлі міндеттер қояды. Сөздің мағынасын оның сипаттамасынан зерттеліп жатқан тілде таба білу көбінесе танымал ғылыми әдебиеттерді оқу кезінде пайдалы болады, онда құрылғы, құрал, құбылыс және тағы басқалар сипатталуы мүмкін. Кейде ертегіде де, сипаттаушы мәтіндерде де шындықты нақтылау қажет болады. Бұл жағдайда жағдайдың өзі сөздің мағынасын дұрыс таңдауды ұсынуы керек.

Мәтінді оқып, түсінуге үйрету кезінде белгілі бір сипаттамаларға негізделген шет тілінің белгілі бір құбылысын танып, оны ана тілінің тиісті құбылысына байланыстырудың маңызы зор. Сараланған жаттығулар осы белгілерді байқауға көмектеседі. Сонымен, омонимия, конверсия ағылшын тіліне тән. Белгілер арқылы тану үшін ұқсас екі форманы сөздердің немесе грамматикалық құбылыстардың көмегімен салыстырған пайдалы, оқушылар қандай деректердің негізінде ұқсас формаларды бір-бірінен ажырата алатындығын көрсетуі керек.

Оқушылар мәтінді түсіну керек болғандықтан, түсінуді тексеруге арналған жаттығулар осы ерекшелікті ескере отырып таңдалуы керек. Мәтінге қатысты сұрақтар сияқты жұмыс түрі мектепте кеңінен қолданылады. Алайда, кез-келген сұрақ мақсатқа сәйкес келмейтінін есте ұстаған жөн. Аса маңызды емес фактілер мен егжей-тегжейлерді қозғайтын сұрақтар кейде жауапсыз қалуы мүмкін, өйткені оқушылар мәтінді түсінбегендіктен емес, оларды ұмытып кеткендіктен, оқиға үшін маңызды емес фактіні ескермеген. Екінші жағынан, “иә” және “жоқ” біржақты жауаптарды қажет ететін сұрақтар сенімсіз болып табылады. Оқушылар оларға жиі кездейсоқ жауап береді, мәтінді түсінудің бұл әдісі тиімсіз. Оқылған нәрсені түсінуге мүмкіндік беретін сұрақтар әңгіме жазу қисыны үшін негізгі фактілерге қатысты болуы керек және мүмкін болған жағдайда жауапта кездейсоқтықты болдырмауы керек.

Оқу түсінуіңізді тексеретін басқа жаттығуларға мәтін мазмұны бойынша дұрыс және қате берілген сөйлемдер кіруі мүмкін. Дұрыс сөйлемдерден гөрі оқылған сөйлемдердің мазмұнына сәйкес немесе толық болмауы керек. Бұл қатынас мүмкіндік сәтін минимумға дейін төмендетеді. Жаттығу барысында оқушылар мұғалімнің айтқан сөйлемінің дұрыс (яғни мәтіннің мазмұнына сәйкес келетіндігін) немесе дұрыс емес (мәтін мазмұнына сәйкес келмейтінін) көрсетуі керек. Егер сөйлем дұрыс болмаса, оқушы оны оқу мазмұнына сәйкес келетін етіп түзетуі керек.

Оқылған нәрсені түсінуге сынақтан өткізуге болатын келесі жаттығу әлдеқайда қиын, бірақ оқушылардың оқу барысында алған түсіну деңгейінің толық көрінісін береді. Ол мәтіннің мазмұнына сәйкес келетін сөйлемдер тобын білдіреді (әр топта кемінде үш сөйлем болуы керек). Сюжеттің негізгі мазмұнын көрсететін бірнеше топтар болуы керек. Мұғалім тақтаға сөйлемдер топтарын жазады, оқушылар әңгіме мазмұнына сәйкес

топтағы сөйлемдерді атайды. Сауалнама әлсіз оқушылардан басталуы керек. Кішкентай үзінді дауыстап оқу (төрт-бес жолдан аспауы керек) оқылған нәрсені түсіну немесе түсінбеу туралы куәландырады. Егер оқушы дұрыс оқып, семантикалық топтарға дұрыс бөлінсе, дұрыс ауызша стресстен өтсе, онда ол оқығанын түсінетіні анық. Мұғалім айтқан фактіні растайтын немесе жоққа шығаратын сөйлемдер мәтінінен жылдам іздеу оқылғанның түсінігін ашуға көмектеседі.

Оқу жоспарын жазу да мәтінді түсінуіңіздің бір әдісі. Бұл жағдайда барлық өз бетінше жұмыс істеуі үшін сыныпты сабақта жоспар құруға шақырған тиімді. Сыныпқа дайын жоспарда заттарды оқығаның дамуын көрсететін етіп орналастыруды ұсынуға болады.

Сюжеттік мәтін келесі бақылау әдісін қолдануға мүмкіндік береді: белгілі бір кейіпкердің сыртқы түрін, іс-әрекеттің қай жерде өтетінін сипаттаңыз, оқиғадағы адамдар туралы бірнеше сөз тіркесін айтыңыз және т.б. Бұл әдіс оқушылардың мәтінде келтірілген фактілерді қалай түсінгендерін анықтауға бағытталған. Егер мәтін ертегіге толы және өте ұзақ емес болса (20-25 жол), онда оқушылар оның негізгі мазмұнын шет тілінде айта алады. Бұл жағдайда әлсіз оқушылар мәтінді мазмұндай алмау қаупі бар, ол оны жақсы түсінбегендіктен емес, экспрессивті сөйлеу дағдылары жеткіліксіз болғандығына байланысты. Сондықтан бұл техниканы мұқият қолдану керек. Оқу процесінде оқушыларға белгісіз сөздер кездесетіндіктен, оларға сөздікпен жұмыс істеуді үйрету қажет. Сөздікті қолданудың негізгі принциптерін көрсету қажет: сіз сөздікте берілген сөздің алғашқы мағынасын алып, оны дара деп санауға болмайды, сонымен қатар басқа сөздердің мағыналарын тексеріп, оқылып жатқан сөйлемнің мағынасына байланыстыруыңыз керек; сөзден кейін бірден - бұл сөз болып табылатын сөз табын айқындау. Оқушылар бұл сөз таптарын жаттап алулары керек. Нақтырақ айтсақ, сөздікке үйрету тікелей сабақта жүреді. Мұғалімнің айтқанының бәрі оқушылардың өздері келтіретін мысалдармен суреттелген.

Ағылшын тілі оқытылатын мектептерде транскрипцияны үйрету керек, оны тек рецептивті жолмен ойлауға болады: оқушылар транскрипция белгішелерімен берілген сөзді оқи алады. Үнсіз дыбыстарды беретін белгішелердің көпшілігі осы дыбыстарды беретін тиісті әріптермен сәйкес келетіндіктен, оларды зерттеу қиын болмайды. Дауысты дыбыстар бейнеленген белгішелерді есте сақтау кезінде негізгі қиындық туындайды, оларға біртіндеп ену ыңғайлы, өйткені берілген дыбысы бар жаңа сөз пайда болады. Енгізілген белгішені оқушылар жадында суреттеу және бекіту үшін сыныптан осы дыбыс шыққан сөздерді атауға болады. Сөйлеу мен оқудың байланысы туралы мәселе өзекті. Жоғарыда айтылғандай, оқытудың осы кезеңінде материал оқушылардың қызығушылықтарына қанағаттандыратын сюжеттік әңгіме мәтіндерін жасауға мүмкіндік береді. Мұндай мәтіндер экспрессивті сөйлеудің монологтық та, диалогтық тұрғыда да дамуына негіз бола алады. Мұндай жаттығуларда жеке оқушылардың шығармашылық ерекшеліктері байқалады. Әдетте, олар тек мазмұндаумен шектелмей, оған қоса олар айтылып жатқан нәрсеге жеке көзқарасын білдіреді. Оқушылардың оқу тәжірибесі жеткілікті болған жағдайда, еркін сөйлеуге, оқылған және түсінілген нәрселерді түсінуге болады. Тәжірибе неғұрлым көп болса, соғұрлым сөз шеберлігі жоғары болады. Алайда оқулықтар мұны қамтамасыз ете алмайды. Оқушылар оқулыққа қосымша әдебиеттерді оқыған кезде оқуға қажетті білім мен дағдыларды практикалық түрде алады.

Қосымша оқуға арналған кітаптарға ерекше талаптар қойылуы керек: мазмұны қызықты, таныс емес сөздер саны 5% -дан аспауы керек. Әйтпесе, мәтіндер сөйлесу құралы ретінде қызмет етудің орнына, қиын сөйлемдерді шешудің ауыр жаттығуларына айналады. Үйде қосымша оқуға арналған кітаптарды түсінуді бақылау оқулықтарды түсінуді тексеру үшін ұсынылған әдістерді қолдану арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.

Жоғарыда айтылғандай, алдымен таныс материалға, содан кейін жаңа сөздерден тұратын мәтіндерге кіріспе оқуды бастайды. Бұл кезеңде оқушылар таныс емес сөздердің мағынасын анықтамалық және сөздіксіз анықтауға үйренеді, сонымен қатар дәлдікке бағытталған оқылымға тән ақпаратты семантикалық өңдеу әдістері. Ол үшін жаттығулардан басқа, талдау элементтері бар оқу қолданылады. Материалдарды перцептивті өңдеуді автоматтандыруға, оқылымды дамытуға ерекше көңіл бөлінеді және соңында әр оқушының өзі үшін оқу жылдамдығы оның жеке оқу жылдамдығынан асып кетуі керек. Бұған қол жеткізу үшін синтетикалық оқу кеңінен қолданылады.

Оқуды үйрену оқушылар осы дағдыларды қажет ететін нақты өмір жағдайларына барынша жақын болуы керек. Нақты өмірде оқу дағдыларын іздеу теледидарлық бағдарламаларды, жарнамалық жобаларды қарау кезінде, мәзірмен, кітап мазмұнымен танысуда, сөздіктегі сөзді, каталогтағы телефон нөмірін немесе каталогтағы өнімді іздеуде қолданылады. Интернеттегі парақ, газеттегі мақала сияқты танымал ғылыми-қоғамдық сипаттағы ақпараттық мәтіндерді оқу, әдетте, олардың жалпы мазмұнымен танысудан басталады. Оқушы мәтіннің негізгі идеясын анықтауы үшін кіріспе оқу тәсілін қолдану қажет. Күнделікті өмірде кейде оқығаны немесе қызығушылық құбылысы туралы егжей-тегжейлі ақпарат алу маңызды, бұл мазмұнды толық түсініп оқу қабілетін талап етеді. Оқушы оған қызығушылық танытқан жерлерде тоқтап, қайта оқи алады, талдай алады. Оқу жағдайында мәтінді таңдау кезінде мұғалім мен оқушылар қарастыратын тақырып аясында жұмыс істейтін дағдыларға сүйену керек.

Мысалы, нақты өмірде біз бағдарлама нұсқаулығын қолдана отырып, бізді қызықтыратын бағдарламаның уақытын білу үшін бағдарлама нұсқаулығын оқимыз. Мұғалім оқушылардан мектептен оралғанда не көретіндерін сұрауын сұрауы мүмкін. Ұқсас техниканы қолдана отырып, оқушылардан бағаға, жеңілдіктерге, сапардың ұзақтығына назар аударып, оларға сәйкес келетін саяхат түрін таңдауды сұрайды. Журнал немесе

газет мақаласына арналған тапсырмалар дағдыларға сәйкес келуі керек. Әр түрлі оқу дағдыларын дамыту үшін жеке жұмыс әдістерін қолдануға болады. Толық ақпаратты алу үшін көркем әдебиеттен үзінді оқу кезінде оқушылардан мәтіндегі тұжырымдамалардың екі тобын - объективті фактілерді және автордың пікірін ажыратуды сұрауға болады. Бөлімдерді категорияларға бөлу әр түрлі білім беру жағдайларында қолданыла алады. Оқудың бір түрімен жұмыс жасау үшін қолданылатын көптеген әдістер бар. Мысалы, оқушылар әр тоғызыншы сөз жетіспейтін мәтін алады. Оқушылардың міндеті - бос сөздерді тиісті сөздермен толтыру. Келесі әдіс – мәтінді тармақтарға бөлу, оқу және негізгі идеясының түсіну талап етеді. Бұл әдіс әсіресе кіріспе оқытуда тиімді. Мысалы, оқушыларға тапсырма беру үшін оқуды үйрену кезінде мәтіндерді бөліктерге бөлу, тек мәтінге арналған тапсырмаларды дұрыс таңдау немесе әзірлеу жеткіліксіз, сонымен қатар оқушыларды оқуға дайындауға болады. Мәтінмен жұмыс үш кезеңде жүзеге асырылады: оқуға дайындық жүргізілетін “мәтін алдын” кезең; тілдік қиындықтарды жою; мәтіннің, тақырыптың әлеуметтік-мәдени болмысымен танысу; достық атмосфера, жағымды мотивация құру. Жұмыстың әдіс-тәсілдері: мифа шабуыл, болжау, мәтін тақырыптары бар бірлестіктер, сұрақтарға жауап беру; мәтін абзацтарға бөлу арқылы мәтінді оқу - кесте толтыру, мәтіннің жоспарын құру, олқылықтарды, шын / жалған мәліметтерді толтыру. Бұл тапсырмалар оқылымды түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Қорытынды жасай отырып, шетел тілдерін оқыту қазіргі адамның өміріндегі маңызды сәттердің бірі болды деп батыл айтуға болады. Білім алушыларға тілдің нақты білімін беру және білімді бекіту үшін оқытудың теориялық және әдіснамалық тәсілдерін үнемі жаңарту және зерделеу талап етіледі. Оқытушылар заманауи өмір шындығына сәйкес келетін лингвоелтанушылық материалды дұрыс жеткізе білуі тиіс. Осы мәселемен лингвоелтану аспекті ретінде айналысады.

Мәтіннен кейінгі мақсат - оқуды өнімді коммуникациялық дағдылармен біріктіру, интеграциялау. Тапсырмалар ретінде сіз пікірталас, рөлдік ойын, презентация, пікір сұрау ұйымдастыра аласыз.

Осылайша, лингвистикалық материалдың едәуір кеңеюі - лексика, грамматика, стандартты тіркестер ауызша сөйлеу мен оқу дағдыларын дамытудың жаңа жолдарын ашады және жетінші сынып оқушыларының сөйлеуі табиғи, еркін, тақырып бойынша алуан түрлі, ал оқу - байыпты, ақпараттық және қызықты бола бастайды.

Пайдаланылған әдебиетте р тізімі :

- 1 Типовая учебная программа по учебному предмету “Английский язык” для 5-9 классов – учебная программа
- 2 3 уровня основного среднего образования по обновленному содержанию. 2017 от 25 октября – интернет
- 3 Верещагин Е.М., Костомаров И.Г. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Рус.яз., 1990 (Библиотека преподавателя русского языка как иностранного). 246 с. – книга
- 4 Костомаров В.Г. – М.: Русский язык, 2013. – 230с. – Библиогр.: С. 106. –книга
- 5 Harmer J., (Longman, 2001). *The Practice of English Language Teaching. Third edition. 370 p.-book*

References:

- 1 Tipovaja uchebnaia programa po uchebnomu predmetu “Angliski iazyk” dla 5-9 klasov
- 2 3 urovnA osnovnogo srednego obrazovania po obnovlennomu sodержaniu. 2017 ot 25 oktAbrA – internet
- 3 Veresagin E.M., Kostomarov I.G. Iazyk i kultura: lingvostranovedenie v prepodavanii ruskogo iazyka kak inostrannogo. 4-e izd., pererab. i dop. M.: Rus.iaz., 1990 (Biblioteka prepodavatelA ruskogo iazyka kak inostrannogo). 246 s.
- 4 Kostomarov V.G. – M.: Ruski iazyk, 2013. – 230s. – Bibliogr.: S. 106. –kniga
- 5 Harmer J., (Longman, 2001). *The Practice of English Language Teaching. Third edition. 370 p.*

МРНТИ 14.35.09

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-7804.62>

Нурпеисова С.К.¹

¹Карагандинский технический университет,
Казахстан, Караганда

**ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ
ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ**

Аннотация

В статье рассматриваются практикуемые методы обучения в учебном процессе: активное использование инновационных методов работы по обучению профессиональному русскому языку, посредством новых